

AAN DE VROUW

Joris-Karl Huysmans

Aan de vrouw

Vertaald uit het Frans door
Martin de Haan & Rokus Hofstede

Voorwoord door Sander Bink
Nawoord door Martin de Haan & Rokus Hofstede

LEBOWSKI PUBLISHERS
AMSTERDAM 2019

De vertalers hebben voor deze vertaling een projectwerkbeurs van het Nederlands Letterenfonds ontvangen.

Nederlands
Letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel: *En ménage*

Gebruikte editie: Droz, Genève, 2005

© Joris-Karl Huysmans, 1881

© Vertaling uit het Frans: Martin de Haan & Rokus Hofstede, 2019

© Nederlandse uitgave: Lebowski Publishers, Amsterdam 2019

© Voorwoord: Sander Bink, 2019

© Nawoord: Martin de Haan & Rokus Hofstede, 2019

Omslagontwerp: Bart Heideman, 2019

Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 488 4193 6

ISBN 978 90 488 4194 3 (e-book)

NUR 302

www.lebowskipublishers.nl

www.overamstel.com

www.hofhaan.nl

OVERAMSTEL

uitgevers

Lebowski Publishers is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Meld je aan voor de nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van de nieuwste boeken van Lebowski Publishers via www.lebowskipublishers.nl/nieuwsbrief

Alle rechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

VOORWOORD

J.-K. Huysmans (spreek in literair gezelschap uit als: ‘Zjie Ka Wiesmans’, als je wilt doen alsof je Frans leest) is vooral bekend door *À rebours* (1884): een plotloze roman over de – seksueel, religieus, intellectueel – gefrustreerde edelman Des Esseintes, die zich uit afkeer van de moderne wereld terugtrekt in een nogal bizar landhuis. Ondanks dat de eerste *Oeuvres complètes* (1928-’34) van Joris-Karl Huysmans (1848-1907) drieëntwintig kloeke banden met romans, verhalen en essays telt is zijn naam door de ‘bijbel van het decadentisme’ altijd verbonden gebleven aan deze trend uit de eind negentiende-eeuwse kunst. Vanwege oppervlakkige associaties met (homo)seksuele losbandigheid, dandy’s en drugsgebruik heeft het decadentisme tot in onze tijd voortgeleefd als ‘cult’. Dat de meeste ‘decadenten’ oerconservatieve, antisemitische katholieken waren die de mensheid het liefst van vrouwen en andere vreemde smetten vrij wilden houden wordt voor het gemak vaak vergeten.

Toch is het literaire decadentisme, en wat je als de beeldende variant zou kunnen zien, het symbolisme, een interessante stroming waarin meer dan ooit de grenzen van het (on)bewuste, het (droom)leven en de dood, van ziekte en gezondheid werden opgezocht en er met de rollen van gender en seksuele identiteit werd gespeeld. Met deze reflecterende introspectie anticipeerde het op het klassieke modernisme van Proust, Joyce of Döblin.

Het is vooral een Franse beweging en in Frankrijk was en is Huysmans ook aanzienlijk beroemder dan elders, misschien met

als goede tweede Engeland vanwege de invloed van *À rebours* op Oscar Wildes *The Picture of Dorian Gray* (1890). Het introverte en ‘psychopathologische’ decadentisme vond in het nuchtere en conservatieve Holland maar weinig artistieke weerklank.

Thematische en stilistische literaire echo’s zijn er wel bij Louis Couperus en in de korte verhalen en de roman *Pathologieën* (1908) van Jacob Israël de Haan. In de beeldende kunst kan je denken aan de beroemde symbolistische werken van Jan Toorop uit de jaren 1890 als *De sphinx*, *De drie bruiden* en *Les rôdeurs*, en aan de duistere femmes fatales die Carel de Nerée rond 1900 tekende.

Later zou Gerard Reve, na aandachtige lectuur van het standaardwerk *The Romantic Agony* (1933) van Mario Praz, veel thema’s en motieven eruit tot de zijne maken.

In de jaren zeventig, toen de interesse voor het fin de siècle een algehele revival beleefde werd *À rebours* vertaald door Jan Siebelink. Dat Siebelink een groot liefhebber is van Huysmans blijkt uit zijn autobiografische roman *De blauwe nacht* (2014), waarin de hoofdpersoon, net als die in Houellebecqs *Onderworpen* (2015), in de Franse schrijver en zijn tijd is gespecialiseerd.

Geerten Meijsing en Kees Snel, ongetwijfeld aangetrokken door Huysmans’ tegendraadsheid en literaire exotisme, vertaalden in 1990 zijn roman over het Parijse satanisme *Là-bas* (1893) als *Uit de diepte*. Als schrijverscollectief Joyce & Co. hadden ze met hun *Erwin*-trilogie (1974-1986) al een pastiche van de decadente letteren gegeven. *Là-bas* was overigens een van de lievelingsromans van de ‘zwartromantische’ dichter Menno Wigman.

Er zijn, om naar het begin terug te keren, opvallende verbanden tussen Huysmans en wat aan het einde van de negentiende eeuw de Nederlandse literaire avant-garde was, de zogenaamde ‘Tachtigers’ die zich in 1885 verenigden in het tijdschrift *De*

Nieuwe Gids. Huysmans stond in 1886 voor *De Nieuwe Gids* zijn nu klassieke prozaschets over de smerige Parijse rivier *La Bièvre* af. In datzelfde jaar verscheen in het tijdschrift een opstel over Huysmans door Arij Prins, die een van Huysmans' beste vrienden zou worden. In 1885 had Prins in *De Amsterdammer* een kritiek geschreven over *En ménage (Aan de vrouw)*, dat hij 'een vreemd pessimistisch boek' vond en de personages 'zenuwachtige, ongewone lieden'. Maar hij waardeerde Huysmans' 'fijne bleke humor' en zijn talent als schilder van het banale en alledaagse. Dat laatste beschreef Prins zelf in zijn bundel *Uit het leven* (1882). In 1897 publiceerde hij *Een koning*, met op *Là-bas* geïnspireerde middeleeuwse verhalen. Vergelijkbare stijl en thematiek zijn te vinden in Adriaan van Oordts *Irmenlo* en Arthur van Schendels *Drogon* (beide 1896).

Die Nederlandse aandacht moet Huysmans zeer zijn bevallen, want hij had een grote artistieke affiniteit met ons land, getuige zijn bewondering voor de zeventiende-eeuwse Nederlandse schilderkunst en zijn opzettelijk Nederlands gespelde voornamen. Over zijn bezoeken aan Nederland schreef hij in 1877 en 1886-1887 reisverslagen van zijn bezoek aan enkele steden die in 2001 als *In Holland* werden vertaald. Een van zijn verre voorvaderen was de Antwerpse schilder Cornelis Huijsmans (1648-1727) en hij had een oom, Constant Huijsmans (1810-1886), die eveneens schilder was en tekenleraar aan de Bredase kunstacademie.

Naast romans, waarvan de eerste *Les Sœurs Vatard* (1879) was, schreef Huysmans prozagedichten die gebundeld werden in *Le Drageoir aux épices* (1874) en *Croquis parisiens* (1880). Deze hadden vaak de grote stad als onderwerp, dat met een mengeling van schoonheidsontroering en afkeer werd beschreven, zoals Charles Baudelaire dat voor het eerst had gedaan in zijn *Le Spleen de Paris* (1869). Ook in *Aan de vrouw* is de metropool Parijs met zijn boulevards, nauwe straatjes, traditionele winkels maar ook

de opkomende warenhuizen en nieuwe verlichte etalages een constante aanwezigheid. Opvallend zijn ook de verteltechnieken die Huysmans gebruikt voor het altijd tegenstrijdige innerlijke leven van de hoofdpersonen, hun mijmeringen en subjectieve waarnemingen, die als gezegd vooruitlopen op de stadsromans van Döblin of Joyce en op de *monologues intérieurs* van Proust (die Huysmans aandachtig heeft gelezen).

Tachtiger, en vriend van Huysmans, Frans Erens publiceerde in 1893 de door Huysmans' beïnvloede bundel met eveneens prozagedichten *Dansen en rhythmien*. Het door Isaac Israëls ontworpen omslag onderstreept de dan moderne grotestads-thematiek. Ook Huysmans had nauwe contacten met de dan moderne kunst. Zo werden zijn *Croquis parisiens* door J.L. Forain en J.F. Raffaëlli geïllustreerd en publiceerde hij de hoog aangeslagen kunstopstellen *L'Art moderne* (1883) en *Certains* (1889). In *À rebours* laat Huysmans zijn hoofdpersoon Des Esseintes uitvoerig reflecteren over symbolistische kunstenaars als Gustave Moreau, Odilon Redon of Félicien Rops die dan tot een nog relatief onbekende voorhoede behoorden.

Buiten *De Nieuwe Gids* kom je in de Nederlandse literatuur van de jaren 1880 en 1890 vrijwel geen uitvoerige vermeldingen of inhoudelijke besprekingen van Huysmans tegen. Wat de literaire grensverleggers van de Tachtigers waardeerden in Huysmans, de ongepolijste weergave van een rauwe werkelijkheid, werd door het literaire establishment juist gezien als schokkend. Taboedoorbrekend was bijvoorbeeld Huysmans' roman over een Parijse prostituee *Marthe* uit 1876. Dat onderwerp was in Frankrijk al controversieel maar het kreeg nog enige aandacht, iets wat in de eind negentiende-eeuwse letteren ondenkbaar was. Daar viel men immers in 1900 nog over de door Couperus in *De stille kracht* beschreven naaktheid van femme fatale Léonie van Oudijck.

Desondanks publiceerde Bram van Dort in 1902 zijn eigen

Amsterdamse variant van *Marthe, Mademoiselle Céline*, die diverse drukken beleefde maar vanwege het onderwerp volstrekt werd doodgewogen. Duidelijke sporen van *En ménage* en *Les Sœurs Vatard* zijn ook te vinden in de romans die, mede daardoor, ‘vergeten’ Bram van Dam rond 1900 schreef.

Een opvallend vroege en positieve waardering van *Aan de vrouw* is wel te vinden in de Nederlands-Indische krant *De Locomotief*: ‘Het is een doodgewone bladzijde uit het leven. Een man betrapt zijn vrouw op overspel; hij doodt noch de vrouw, noch de minnaar, maar hervat zijn leven als vrijgezel. Later ontmoet hij zijn vrouw en ze verzoenen zich. Huysmans heeft de feiten veeleer aangewezen dan geanalyseerd. Sommige bladzijden zijn een groot schrijver waardig. Men zal zulke boeken ziekelijk noemen en spreken van smaak voor pathologische gevallen. Best, maar zo het waar is, dat de auteur in de mens *la bête* zoekt, het is niet minder waar, dat hij een fijn artist en een verwonderlijk taalkunstenaar is.’ (24 mei 1881)

In 1887 schreef de criticus Jan ten Brink een opstel over Huysmans in het tijdschrift *Nederland* maar stipt *Aan de vrouw* enkel aan als behorende tot ‘la littérature morbide’.

Nog in 1925 noemde Pater Gielen in het Katholieke Lectorium Huysmans ‘een realistisch schrijver, in den beginne zwart van pessimisme, cynisme en zinnelijkheid’ en *Aan de vrouw* een van de ‘boeken die niet deugen’. Het volstrekt goddeloze *À rebours* werd niet eens genoemd. Moet gezegd worden dat *À rebours* ook bij Tachtig amper genoemd werd – het literair exotisme daarvan leek ook hen boven de pet te gaan.

Dat Huysmans’ ‘decadente’ werk toch aandachtig gelezen werd blijkt uit werk van enkele schrijvers die men tegenwoordig waarschijnlijk niet meer kent maar die in hun tijd tot de modernen behoorden. Een mooi voorbeeld is *Fokel* (1898) van M.G.L.

van Loghem waarin de gelijknamige femme fatale aandachtig *À rebours* en *Là-bas* leest en haar eigen verdorven moraal daarin herkent. De structuur en thematiek van de in Parijs gesitueerde romans over anarchisme en (occulte) mystiek *Goëtia* (1893) van Frits Lapidoth en *De dromers* (1900) van Maurits Wagenvoort zijn onmiskenbaar schatplichtig aan de Franse auteur.

Huysmans' destijds in Nederland bekendste werk was echter de katholieke bekeringsroman *En route* (1895). De zus van Lodewijk van Deyssel, Catharina Alberdingk Thijm, was er zó van onder de indruk dat zij haar literaire carrière gedag zei en spontaan een opvanghuis voor vrouwen en kinderen begon. Zij wisselde enkele brieven met Huysmans, die ondanks zijn afkeer van vrouwen sympathie voor haar had.

Maar *En route* was een controversiële roman en werd op de Index (lijst van door de Katholieke Kerk verboden boeken) geplaatst omdat er een luchtje aan zou zitten. Huysmans' weg naar de Kerk leek in de eerste plaats esthetisch, ingegeven door zijn bewondering voor middeleeuwse kunst. Aan de oprechtheid van zijn geloof werd getwijfeld, zoals er ook aan die van Reve zou worden getwijfeld.

Heel Huysmans' denken en schrijven was 'tegen de keer', *Against the Grain*, de titel van de Engelse vertaling van zijn bekendste roman en tevens de titel van het skatepunkalbum van Bad Religion (1990). Het is dat nihilistische en iconoclastische, het voor jezelf denken dat uit ál Huysmans' teksten spreekt, dat hem tot een cultheld van de (literaire) tegencultuur heeft gemaakt.

De nerveuze spanning en de ambivalente houding tegenover de grootstedelijke moderniteit die in het werk van veel Beat-schrijvers zit, sluit nauw aan op die van Huysmans. *À rebours* was een van de teksten die William Burroughs gebruikte voor de cut ups waaruit *The Soft Machine* (1961) bestaat.

Burroughs zou midden jaren zeventig weer opduiken in de

beginnende New Yorkse punkscene van Patti Smith, Lou Reed en Iggy Pop. In die scene vond de verknijpte esthetica van Baudelaire, Rimbaud en Huysmans opvallend veel weerklank. Zo was *À rebours* het favoriete boek van Richard Hell, die aangesproken werd door het idee van het zelf creëren van een nieuwe werkelijkheid. Dat idee van DIY werd later volledig omarmd door de radicaleren in de punkbeweging.

In Londen was in dezelfde tijd iemand als The Buzzcocks- oprichter Howard Devoto een groot Huysmansfan, die in 1976 een van de thema's uit het werk van Huysmans, grootstedelijk ennui en modern spleen, vertaalde naar de rock-'n-roll met de punkpopklassieker *Boredom*.

'Het leven is lijden, voortgekomen uit begeerte' is zowel de essentie van rock-'n-roll als een centrale stelling in het oeuvre van Huysmans en dat van Iggy's vriend Michel Houellebecq.

Gedurende 'de naargeestige jeugd' van de verteller van Houellebecq's *Onderworpen* is Huysmans zonder enige twijfel altijd 'een metgezel, een trouwe vriend', zodanig dat hij zelf Huysmansexpert is geworden. De schrijver Houellebecq heeft ook een grote affiniteit met Huysmans en treedt met een van zijn grote thema's in de voetsporen van zijn negentiende-eeuwse voorganger: de vrouw.

Exemplarisch is wat een kunstcriticus in 1910 over de bovengenoemde tekenkunstenaar Carel de Nerée schreef: 'De vrouw was hem een esthetisch probleem, hij hoopte het onmogelijke van haar en ondervond haar als Des Esseintes.' Dit is bij mijn weten ook de enige keer dat rond 1900 een bestaand Nederlands kunstenaar met Huysmans' decadente graaf vergeleken werd.

Dat esthetische probleem loopt als een rode draad door zowel Huysmans' als Houellebecq's oeuvre. Heel negentiende-eeuws wordt er bij hen geworsteld met 'het probleem vrouw', immers het thema van het leeuwendeel van de literatuur uit die eeuw.

Deze haat-liefderelatie is het hoofdthema van *Aan de vrouw*.

In de twintigste eeuw is dit thema tot in het extreme voortgezet door auteurs als Charles Bukowski en Henry Miller, die laatste overigens ook een Huysmanslezer. In *Aan de vrouw* heet het ‘onderrokkencrisis’ en ‘er is geen vrouw die deugt’, zoals ook de titel van een bloemlezing uit Schopenhauer luidt. De Duitse filosoof was zowel voor Huysmans als voor Houellebecq een belangrijke bron van hun raspessimisme.

Dat juist in *Onderworpen* het in Huysmansstudies wat ondergeschoven *Aan de vrouw* uit de vergetelheid wordt gehaald hoeft niet te verrassen, gezien de overeenkomstige thema’s in beide boeken. De cynische blik op de liefde, de onttovering van het moderne leven, het uitlichten van futiele banaliteiten maken dat de verteller *Aan de vrouw* typeert ‘als een van Huysmans’ beste romans’ en het na herlezing beschouwt als ‘absoluut een meesterwerk’.

Huysmans zelf heeft *Aan de vrouw* getypeerd als een ‘nihilistisch loflied’ en dat is de pessimistische roman zeker, maar tegelijkertijd, zoals Émile Zola het noemde: ‘een pagina uit het leven, banaal maar hartverscheurend.’

Sander Bink, 2019

I

Hun sigaren walmden en stonken als rokende kolen.

Terwijl hij zijn opengesprongen broek dichtknoopte, riep Cyprien uit: 'Twee uur lang in een hoek blijven zitten, rondspringende trekpoppen moeten aanzien, handschoenen vuilmaken en glazen besmeuren, constant op je hoede zijn, je uit de voeten maken als de vrouw des huizes de kamers begint af te struinen op zoek naar dansende prooien, als jij dat aangenaam noemt, dan ben je niet kieskeurig, al ben je er misschien aan gewend geraakt sinds ze je in het huwelijksbootje hebben gezet!'

André haalde zijn schouders op, spuugde het tabakssap uit dat als peper in zijn mond prikte en zei alleen: 'Ach ja, alles went!'

Het was even stil. Ze liepen langzaam naast elkaar voort, toen het middernacht sloeg. Twee torenklokken vermengden hun slagen; de ene, ver weg, trilde zachtjes, een seconde later dan de andere; de nabije sloeg scherp, bijna vrolijk, zijn uur.

De straat die de twee jongelui afliepen was uitgestorven en hun stappen weerklonken helder op het trottoir. Nu eens braken hun schaduwen doormidden tegen de puien van de gesloten winkels, dan weer gleden ze, soms bleek, soms donkerder, languit over het plaveisel, voor hen uit of achter hen aan. Vaak raakten ze verstrengeld, schoven in elkaar, versmolten aan de schouders, vormden nog maar één enkele stam met armen en benen als takken, twee hoofden aan de kruin; soms scheidden ze zich, rolden zich op onder hun voeten of rekten zich mateloos uit en werden in de deurnissen onthoofd.

De hemel leek wel een opeenhoping van neergestort zwart puin. Boven de huizen, scherp door de dakranden afgesneden, rolden als rook uit fabriekspijpen grote wolken voort, dan openden zich in die geweldig dikke luchten enorme bressen waarin stroken sterrenhemel met witte lichtjes fonkelden, al gauw weer uitgedoofd door de dichte sluier van het voortkruipende wolkendek.

In het licht van de hier en daar brandende gaslantaarns traden muren hardhandig uit het donker tevoorschijn. Het trottoir, waar nu en dan een gootje doorheen liep, was droog, en de voegen van het plaveisel tekenden zich donker af. Op een afvoerput vlak bij de straatrand, een smeedijzeren deksel met een gat in het midden, waren een paar glanzende ribben door de wrijving van schoenen sterker afgesleten. Keukenresten, groentefval en flarden aanplakbiljet drabden weg in een plas water. Een rat schoot een rioolbuis in.

Toen André en Cyprien het einde van die straat hadden bereikt en een andere straat namen, die nog levendig en beter verlicht was, sloeg het halfeen. Een wijnhandelaar stond op het punt zijn uitstalraam te sluiten. Achter in de zaak, in een door matglazen ruiten afgescheiden zaaltje, bedekte een kelner een biljarttafel en veegde met een doek de langs de banden achtergebleven krijtsporen af; in het voorste vertrek spoelde een ander, die alleen van achteren te zien was, gebogen over een kuip flessen om, waarbij hij met nek en heupen heen en weer deinde als een waggelende vogel; een derde versleepte twee halve vaten met oleanders erin, en twee vieze ronde vlekken op de stoep gaven aan waar ze hadden gestaan.

De waard maakte zich klaar om zijn stoep schoon te spoelen. Met een emmer tussen zijn benen stond hij te geeuwen, zich uittrekkend met gestrekte armen en gebalde vuisten, en achter hem zat zijn vrouw, met haar billen plat op een bankje en haar boezem neergezegen op de rand van de toog, de kelners rond te

commanderen, neusharen bij zichzelf uit te trekken en de kassa te controleren.

De straat was haast stil; twee dienders kwamen weemoedig langsgewandeld, zachtjes pratend, ze stonden af en toe stil en vervolgden dan hun ronde; in de verte zweepte een passerende ploeg secretruimers de paarden met de genummerde tonnen en de karren propvol slangen en pompen onder dof gerommel voort, in een misselijkmakende walm.

Het geluid werd vager en zwakker. Je hoorde nog het schrille ratelen van een rijtuig dat opdoemde, met zijn lichten aan, de koetsier ingedut onder zijn witte hoed van leerkarton als onder een wc-emmer, kin op de borst, zweep onbewogen, terwijl de uitgeputte, wankelende knollen de oude rammelkast hobbelend over straat trokken; daarna ebde het geluid weg, het gerammel van luiken die worden vastgezet doofde uit, de buurt sliep in, alles zweeg.

Cyprien bromde nog steeds in zijn baard; zijn humeur werd slechter en slechter, na de avond die hij had moeten doorstaan. Hij spuwde zijn gal over de drank, over de vrouwen, beweerde dat de punch kant-en-klaar was aangekocht bij een kruidenier en met water aangelengd om hem te desinfecteren; de op het klavier tingelende en ijs oplepelende dochttertjes vond hij van elke charme gespeend, hij spotte met de heer des huizes, die staand naast de piano braaf zijn glimlachjes ten beste gaf, en hij tierde voort: 'Echt alleraardigst, die avondjes bij je oom! Een gedrang als in een wachtzaal! De enigen die mogen zitten zijn lui die speelkaarten besmeuren! En daar zitten ze dan, met hun kaal geworden schedels, hun witte kompressen om de hals, hun opgeblazen buiken, in strakke broeken gehesen, terwijl ze proberen de oprispingen van een moeizame spijsvertering in te houden! En dan de salon, met dat behang van oude dames die tegen een muur zitten te slapen of kwebbelen met hun neus boven een glas, en de stortbui van gesprekjes, de vloed van onnozelheden,

de eindeloze stroom polka's en walsjes! Dat allemaal, en die troep idioten die zo nodig de plooiën van witte en roze jurken aan het wapperen wil zien! En dan de meisjes! Die aanbiddelijke vaten vers vlees waarin de overgegoten ondeugden van de moeders zich verjongen! Ja, laten we het eens over de meisjes hebben! Moet je zien hoe ze met hun rokken staan te stampen! Met hun zakdoek in hun schoot en hun mond in de pruilstand zitten ze daar te kronkelen op hun stoel, achter wiebelende waaiers wisselen ze een spervuur van hemeltergende domheden uit en fluisteren als schoolkinderen in een klas, om dan plotseling op te vliegen met het vreselijke gekwetter van losgelaten parkieten! En dan is het de diepe knieval van het eerbetoon, het rimpelende neusje en het opflikkerende gebit, het "ja mama" en het "nee schat", het gekwek en het gekwebbel, de snaakse lachjes en het besmukte gegiechel... De meisjes! Ik heb ze vanavond eens goed bekeken, nou daar heb je ze: lichamenlijk gezien een kraam van onrijpe boezems en kunstmatige derrières, zedelijk gezien een eeuwige ideeënslapte, een mesthoop van gedachten in een roze kop! Ja, daar heb je ze, de meisjes die ze mij toedenken in de hoop dat er een dag komt waarop ik het beu ben om in bed te liggen lezen en rustig mijn pijp te roken, en in plaats daarvan instem met de ellende van het samen slapen, de slapeloosheid of het snurken van een ander, het porren met ellebogen of het schoppen met voeten, de vermoeienis van opgeëiste strelingen, de sleur van voorspelbare kussen!

André glimlachte.

'Goed, maar dan is het heel eenvoudig,' zei hij. 'Het resultaat van jouw theorieën: alle hartstochten naar het depot, de vergoddelijking van de publieke vrouw – de driestuiverkamertjes van de liefde! – en op de koop toe de verheerlijking van de werkster die je kaarsen en je suiker gapt!

Ja, het is best leuk om paradoxen op te porren, maar er komt een moment waarop het Bengaals vuur vochtig is en niet bran-

den wil! Dan vergaat je het lachen – ik ben getrouwd, jawel, omdat mijn tijd gekomen was, omdat ik het beu was om mijn door de werkster of de conciërge bereide maaltijd koud opgediend te krijgen op een bord van ongeglazuurd aardewerk. – Ik had hemden die half openstonden en waaraan knopen ontbraken, en ongesteven manchetten – kijk, precies zoals die van jou daar – en ik had altijd een tekort aan lampenpitten en schone zakdoeken. – Wanneer ik 's zomers vroeg van huis ging en pas 's avonds weer thuiskwam, was mijn kamer een oven, met de luiken en gordijnen dicht vanwege de zon, en 's winters was het een ijskelder waar al twaalf uur niet was gestookt. Zo kreeg ik dus de behoefte om niet langer soep met gestold vet te eten, om licht om me heen te hebben als het donker werd, om mijn neus in schone zakdoeken te kunnen snuiten, om het afhankelijk van het seizoen koel of warm te hebben. – En jij zult ook ooit voor de bijl gaan, ouwe jongen. Wees eens eerlijk, wat voor leven is dat nou, dat ik had en jij nog steeds hebt? Wat voor leven is dat nou, om voortdurend misselijk te zijn van de smerige streken van de hoertjes? Wat voor leven is dat nou, om naar een liefje te verlangen als je geen liefje hebt, om je dood te vervelen als je er wel een hebt, om zielsbedroefd te zijn als ze je de bons geeft en nog veel erger het land te hebben als er een nieuwe liefde voor in de plaats komt? Nee, ik dank je feestelijk! Als we moeten kiezen tussen twee domheden, dan heb ik nog liever het huwelijk. Haalt het de pit uit je begeerte en stompt het je zinnen af? Als het alleen al dat voordeel had! En verder, verder, lieve vriend, is het een spaarbank waar je inlegt in zorg voor je oude dag! Het is het voorrecht om je slechte humeur op een ander te mogen afreageren, om wanneer nodig te worden beklagd en soms te worden bemind!

Ha, als er een braakmiddel bestond waarmee je alle oude weekhartigheid die je in je hebt kon uitspugen! Zeg nu zelf, dat zou ideaal zijn, maar het is onmogelijk, en daarom kun je nog

maar het beste de gok wagen en proberen gelukkig te zijn met een vrouw van wie je aanneemt dat ze welopgevoed en eerlijk is. – Maar verdomd, nu begin ik net als jij tirades af te steken, en met al dat gepraat is het al tien over halftwee, ik wens je welterusten en ik ga naar huis.’

Cyprien leek niet echt van zins naar bed te gaan.

‘Je hebt toch tijd genoeg,’ zei hij, ‘de andere keren dat je meeging naar een avondje bij de Désableaus, de keren dat je vrouw niet grieperig was en ook meekwam, was je nooit voor drieën thuis. Kom, geef nu maar toe dat je nog veel geluk hebt gehad om mij tegen te komen in die stookruimte, ik heb je gedwongen te vluchten. Ik heb jou drie uur gegeven, geef mij er één terug en laten we een ommetje maken.’

‘Echt, ik zou je er wel acht of tien geven,’ zei André, ‘als ik niet zo moe was. Voor mijn roman moet ik gaan bekijken hoe een slachthuis er bij dageraad uitziet en ik heb tegen mijn vrouw gezegd dat ze me morgen niet voor elven hoeft te verwachten, maar toch zie ik af van een wandeling, ik ben doodop, ik heb het koud en bovendien gaat het regenen, laten we gaan slapen.’

Maar Cyprien gaf zich niet gewonnen; hij drong aan, met veel nadruk op de luiheid van zijn vriend, die er nooit in zou slagen, ook dit keer niet, om zo vroeg op te staan.

André gaf hem gelijk. Hij wist het drommels goed, want hij had niet voor niets de dag gekozen dat hij niet naar bed zou gaan en al bij dageraad op de been zou zijn! Maar Cyprien kon redeneren wat hij wilde, zijn vriend hield zijn poot stijf, bleef doorlopen en kwam bij zijn huis aan. Daar liet hij de bel rinkelen en leunde tegen de muur, wachtend tot de deur open zou gaan, luisterend naar het schelle klingelen in de verte, de doffe ruk aan het koord, het kraken van het paneel, klaar om te wijken. – Er was vergeefs aan de greep getrokken – toen gaf hij een belsalvo dat door de nacht danste en ten slotte klepperde de

nachtschoot en sprong het slot open. Hij schudde Cyprien de hand en trok de deur achter zich dicht.

Hij streek een lucifer af, hoedde zich voor de deurmat en voor de voetschraper die uitstak bij de eerste trede, en ging vlug de trap op als iemand die zijn vingers brandt en zich maar wat graag zou willen ontspannen.

Hij nam nu twee treden tegelijk, gleeed met één hand over de leuning, en de spiraalvormige muur van het trappenhuis glom met zijn nepmarmere spikkels steeds even in het donker, naar-gelang de wind de lucifer aanwakkerde of juist haast doofde.

Bij elke overloop glansden de koperen deurknoppen, en toen het vlammetje uitging zag je de rode punt van het nog nagloeiende hout weerkaatst worden op de lak van de muren.

Nadat hij de vestibule had betreden en een op een kleine standaard geplaatste blaker had gepakt, liep hij behoedzaam verder, want hij was bang dat hij zijn vrouw wakker zou maken. Maar hij mocht dan op zijn tenen lopen, zijn hoge schoenen kraakten.

Plotseling bleef hij verbaasd staan, want hij hoorde een doffe stoot, als een voorwerp dat terecht komt op iets zachts, het bonzen van naakte hielen op een tapijt. Hij dacht dat zijn vrouw nog zieker was geworden, of dat ze opstond om een zakdoek te pakken of een andere behoefte te bevredigen, maar toen werd zijn oor getroffen door een verschrikt gefluister, een gesmoes van door angst verstikte woorden, woorden die haast hardop werden uitgesproken, daarna gestameld op de toon van een gebed, en weer andere, amper hoorbare, alsof ze werden uitgestoten door op elkaar geklemde kaken.

Hij was bang dat er iets ergs was gebeurd, beende door de woonkamer, schoot de slaapkamer binnen, zag vlak bij het omgewoelde bed een man in onderkieren, radeloos verschrikt, die ronddraaide, meubels omvergooide, een fauteuil naar zich toe trok om zich te verbergen, daarbij gehinderd door een stoel die achter hem stond. De vrouw slaakte een verstikte kreet en viel

toen sprakeloos achterover, met grote, verwilderde ogen.

André bracht een gesmoord 'Godverdomme!' uit.

In het vertrek was een vreselijke ontredde-ning, een immense paniek voelbaar. De man verroerde zich niet, ademde nauwe-lijks, de vrouw beefde, buiten zichzelf, tegen de bedrand ge-leund, haar benen en borsten onbedekt, haar rechterarm slap neerhangend en haar linker vastgeklampt aan het laken.

Niemand verroerde zich, niemand sprak. Toen trilde, in de diepe stilte van de kamer, Andrés hand die de kaars vasthield, en het druipschaaltje tinkelde zachtjes tegen de koperen houder.

Het geluidje leek de doffe ontsteltenis van de vrouw door elkaar te schudden; ze slaakte een lange zucht, wilde iets zeg-gen, zocht haar speeksel, vond het niet, trok haar nachtpon op, bedekte haar boezem.

André had de hoge kandelaar op een tafel gezet; hij leek be-sluiteloos, begon te ijsberen, bleef weer staan, verkrampt en lijkbleek, starde naar zijn vrouw. Het geluid van zijn stappen, nu eens helder, als hij dichterbij kwam op de plankenvloer, dan weer doffer, als hij zich verwijderde op een tapijt, was het enige wat je hoorde.

Door een tochtvlaag die uit een opengezet kruisraam kwam, flakkerde en droop de kaars. Van een azalea in een aardewerken sierpot vielen bloemen af, de resedagroene boeketten van een vloerkleed raakten druppel voor druppel bezaaid met de bloed-bevlekte blaadjes; een over een stoelleuning gegooide onderrok glee-d traag naar beneden en spreidde zich als een witte plas uit op het parket. Het vertrek vulde zich met de doordringende geur van een vrouw met ontblote armen, waarin zich een heel fijn vleugje amandel mengde, dat deed denken aan de discrete verfijningen van galante toiletten, aan de sinds het huwelijk te-loorgegane maar nu teruggevonden weelderigheden van opaal-kleurig water waarin het blauwe rietdecor op de bodem van brede waskommen was ondergedompeld.

Toen André zijn geijsbeer staakte, babbelde de wandklok helder voort en gaf zijn monotone getik ten beste, dat scherp werd onderbroken door een meubelstuk dat klagend meegaf, het koord van een rolluik dat tegen de ramen tikte.

André deed een stap naar voren, bleef voor zijn vrouw staan. Hij deed zijn best om kalm te blijven, maar de woorden kwamen via zijn trillende stem hortend en stotend naar buiten.

‘Eén uur ’s nachts. Het wordt tijd dat meneer zich aankleedt en vertrekt, als hij de schone schijn wil ophouden.’

De meneer in kwestie gebaarde iets vaags, terwijl de vrouw haar schouders nog verder naar voren boog, haar hand ging open en het laken dat ze vastklemde ontspande zich, zachtjes, als een vochtige doek.

‘Vooruit, meneer,’ ging André verder, ‘het is welletjes, ik ben totaal niet geïnteresseerd in het aanschouwen van uw fysieke verschijning, de situatie is zo al belachelijk genoeg, laten we er een eind aan maken.’

Ja, alles welbeschouwd,’ vervolgde hij, ‘als je de vrouwen grondig hebt bestudeerd en een flinke portie minachting voor ze hebt gekregen, eindig je dus gewoon waar de onnozele halzen beginnen! Maar ik praat en de tijd tikt door. In hemelsnaam, zo is het genoeg! Bent u zover?’

De jongeman schoot zijn broek aan, zijn overhemd propde hij in zijn onderbroek, zodat het bobbelde op zijn achterwerk maakte. Hij knoopte zijn vest amper dicht, trok zijn hoge schoenen en zijn jas aan. Eenmaal aangekleed werd hij weer iets zelfverzekerder, keek strak naar de echtgenoot, brabbelde een paar onsamenvangende woorden en tastte in de zak van zijn geklede jas.

‘U zoekt een visitekaartje,’ zei André, ‘die vind je nooit als je ze nodig hebt, het lijkt wel expres. Maar dat geeft niet, uw achternaam kan me niet schelen, en wat uw voornaam betreft, die kent mijn vrouw wel, en mocht ze uw adres niet weten, dan kunt u het haar morgen sturen, zodat ze u gezelschap kan komen

houden als ze daar zin in heeft. Pakt u nu uw hoed, we gaan.'

Toch was de jongeman wantrouwig, beducht voor een valstrik. Hij was bang dat de echtgenoot hem voorop zou laten lopen, en het vooruitzicht om op de tast het donker in te moeten duiken trok hem niet echt aan. Maar André liep voorop, met de kaars in zijn vuist. Ze gingen langzaam de trap af, wisselden geen woord meer. Onder aan de trap gekomen, vlak bij de glazen bollen van de leuning, draaide André zich om en zei, terwijl hij de kaars omhooghield: 'Opgelet, meneer, er is een trede,' en vervolgens: 'Ik waarschuw u maar, zodat u niet valt, dat zou lawaai maken.'

Hij klopte op het ruitje van de conciërge, de deur ging open en hij trok hem weer dicht achter de rug van de jongeman, die een lange zucht van opluchting slaakte en mompelde: 'Oef! Heb ik even geluk dat ik er zo vanaf ben gekomen!'

Ja, Cyprien had gelijk. Het is waanzin om een huwelijk aan te gaan als je weliswaar niet rijk bent, maar met wat zuinigheid toch thuis kunt eten en je bijna kunt laten bedienen! Die beslommeringen had hij aan de armen moeten overlaten! André had zichzelf dat vaak voorgehouden, als hij op winteravonden versuft in zijn leunstoel wat in het vuur zat te poken en dubde of hij zou opstaan om zich uit te strekken in een koud bed, de voors en tegens wikkend, zich verzettend tegen het idee dat bij hem bovenkwam telkens als hij de avond alleen had doorgebracht – voorgoed een einde maken aan zijn vrijgezellenbestaan –, gekweld door vleselijke lusten, door behoeften aan liefkozingen en bliken van tederheid.

Hij hield niet van kinderen, vond het niet nodig die te verwekken en was bang, conform het gezegde dat juist mensen die niet rijk zijn de meeste kinderen krijgen, om zijn vrouw elke tien maanden met jong te schoppen, en toch had hij zich, zoals hij Cyprien had bekend, vanwege de miezerige problemen van een huishouden dat slecht werd gedaan en drankverslaafde conciërges die het bed niet luchtten, laten vangen door de lijmstokjes van een familie die op zoek was naar een schoonzoon.

Zonder enthousiasme, zonder vreugde was hij met zijn vrouw getrouwd. Toen hij haar had leren kennen, was ze net als de meeste meisjes onbeduidend. Ze speelde piano, tekende schilderijen van Boucher en Greuze na op eetborden, en bezat daarbij thuis een gekunstelde charme en buitenshuis een stijve voor-

naamheid; al met al kon je haar mee uit nemen zonder je te hoeven schamen en bij je thuis houden zonder haar onverdraaglijk te gaan vinden. En toch was hij dom geweest! Ze had donkere ogen, ogen die diep vanbinnen oplichtten, net zulke ogen als die van een minnares die hem ooit kwistig had bedrogen. Hij had op zijn hoede moeten zijn, moeten beseffen dat je, als je vastbesloten bent om je naam naast die van een ander te zetten, achter het gaas van een gemeentelijk aankondigingsbord, toch eerst het volmaakte vermogen tot dwaasheid of de diepgewortelde zinnelijke apathie van de vrouw met wie je trouwt moet hebben kunnen peilen! En terwijl hij daar met gebalde vuisten stond, voelde hij zich ellendig, denkend aan zijn vrouw, en verbaasde zich erover dat hij in bepaalde trekken van haar gezicht, in bepaalde woorden, niet de stormen had ontdekt die onder haar koele kalmte broeiden.

Hij wist niet wat hij nu moest doen. 'Ik heb een schandaal in huis vermeden, dat was het voornaamste,' zei hij. 'Als ik naar mijn vrouw terugga, regent het vast jammerklachten en tranen, en dan ben ik misschien nog zo naïef om haar te vergeven! Of misschien moet ik onwaarschijnlijke excuses of onbeschoftheden aanhoren, en zit er niets anders op dan haar te wurgen. Beide rollen zijn even onnozel. Aan de andere kant, als ik niets zeg en gewoon blijf, dan wordt dat een hel, dan barst de bom vroeg of laat, dan is het onvermijdelijk dat we op een dag aan tafel ten overstaan van een dienstmeisje onze haat de vrije loop laten, dan staat de volgende dag de hele buurt over mijn rampspoed te kouten, en dan worden de gebeurtenissen van deze nacht in verdraaide en uitvergroete vorm door de slager aan de fruitvrouw uitgevent.' En in zijn aarzelingen keerde hij terug naar het idee dat hem als eerste was ingevallen toen hij, van het heerschap verlost, de trap weer op liep: zijn vroegere bestaan weer oppakken, een streep trekken door twee jaar van zijn leven, proberen door te werken de ergerlijke herinneringen aan zijn vrouw te vergeten.

Hij beet zich meer en meer vast in dat besluit. Hij maakte een bruusk gebaar, bracht zijn papieren op orde, verscheurde er een aantal, gooide andere in het vuur en richtte toen in een moment van roerloze melancholie zijn aandacht even op de vonken die opvlogen in de schoorsteen, op de wind die de as liet beven en die het zwartrode pakket verbrande paperassen optilde. Daarna zuchtte hij, bond wat boeken samen, rommelde in een ladekast, legde een pak linnengoed op een stoel. Hij moest zijn koffer gaan halen, die in een berghok vlak naast de keuken stond, en zachtjes deed hij de deur open, luisterde, hoorde geen geluid, was bijna bang om zijn vrouw tegen te komen.

Toen hij in de keuken kwam, bleef hij sprakeloos staan kijken naar de resten van de maaltijd; de twee borden, met de vorken en messen er kruiselings op, grepen hem aan; in dat ongewassen vaatwerk, in die twee glazen waaruit ze hadden gedronken, zag hij het tête-à-tête van het laatste avondeten voor zich, de bekoorlijke beweging van zijn vrouw die haar mouw omhoog schoof en de saus schonk, heel die comfortabele, huiselijke intimiteit, die zou uitdraaien op iets wat hij nooit had zien aankomen.

Hij nam zijn koffer van de haak en maakte week en verward rechtsomkeert naar zijn kamer, haast in de hoop een snik of een kreet te horen waardoor hij gedwongen zou zijn zich met zijn vrouw te bemoeien, naar haar toe te snellen. Een immense stilte vulde het huis. André liep zijn studeerkamer weer in. In die ruimte heerste een hopeloze wanorde. Uit de halfgeopende laden van een ladekast puilden onderhemden en linnengoed; niet van elkaar te onderscheiden overhemden strekten hun mouwen, spreidden hun kragen, hingen met hun kop naar beneden, gevouwen als over een scharnier, diepbedroefd en grotesk met hun lege armen en buik, hun borst die gapend openstond tot op de rug; stropdassen trokken smalle zwarte strepen tegen het gele flanel van de vestjes, handschoenen strekten hun glacéleren vingers, stoffig en paars van kleur, tegen het grijsbruine katoen

van de onderbroeken en het roomwit van de zijden foulards.

De kaars was opgebrand tot het glazen manchet. Papieren staken verformfaaid uit de slecht dichtgeschoven bureauladen, en elastiekjes die de stapels bijeen hadden gehouden waren op het parket gevallen en hadden hun ronde vorm weer aangenomen.

André schoof de gordijnen open. De rolluiken waren neergelaten. Het licht van de ochtendschemering, dat tussen de lamellen naar binnen sijpelde, legde op regelmatige afstand bleekblauwe strepen op de plankenvloer, schoof in de spiegel de muren naar achteren, wekte op sommige punten het verguldsel van de lijsten en gaf een hardere witte tint aan het mousseline dat voor de ramen hing, aan het blauwige wit van het linnen. André keek naar de gesloten vensters van de huizen aan de overkant, naar de onbeweeglijke gordijnen erachter. De ononderbroken stilte van de binnenplaats kwam hem onheilspellend voor; hij draaide zich weer naar het vertrek, bleef zich slecht op zijn gemak voelen tegenover die poel van licht die zich steeds verder uitbreidde, droevig als een opkomende maan, en net als zij blauw aanlopend en bleek. Hij zag zichzelf in de spiegel, met ingevallen wangen en roetbruine wallen onder zijn ogen. Hij vulde gehaast zijn koffer, en terwijl hij die met één hand vasthield, sloot hij met de andere de deur van zijn studeerkamer; aangekomen in de hal draaide hij de deurknop dicht. Daar voelde hij hoe zijn krachten het begaven. De spijt die hem in de keuken had aangegrepen, overweldigde hem opnieuw, en bijna schoten de tranen hem in de ogen. Om nu, zo plotseling, alle gemakken te verlaten, dat sneed hem door de ziel. De deur naar het trappenhuis opende een verschiet van grenzeloze ellende voor hem; op de overloop zag hij voor zich hoe hij een hele toekomst van vreugde en vrede zou kwijtraken, hoe hij opnieuw het leven van een achttienjarige zou moeten leven terwijl hij de dertig al gepasseerd was, zonder het vertrouwen en de hoop van toen maar met de zwakke maag en de behoefte aan comfort van nu.

De deur bewoog licht. Hij bleef staan, met zijn koffer voor zich op de grond, overweldigd door toenemende moedeloosheid. O, als zijn vrouw toch met wapperend haar en in haar nachtpon op hem was komen afstuiven, hem om zijn nek was gevallen, zijn mond met haar handen had dichtgehouden, had gedaan alsof ze haar tranen onderdrukte, dan zou hij zijn koffer meteen hebben weggeschopt!

Opeens had hij een helder moment. Hij stelde zich voor wat voor gedachten er na die bespottelijke scène bij hem zouden zijn opgekomen. Hij beeldde zich weer in hoe smadelijk hij als echtgenoot was bedrogen, hoe argwanend hij nu om de haverklap zou zijn, bij het minste woord; hij had een visioen van de boven tafel uitgewisselde hatelijkheden, van de op voorhand stilzwijgend afgesproken verzoeningspogingen in bed, van de soms pijnlijke momenten onder vier ogen, van de lompheden die er argeloos zouden worden uitgeflapt, van de wrok die daar voor beiden uit voort zou vloeien.

‘Ik geloof echt dat ik zwakzinnig begin te worden!’ zei hij. ‘Ik heb de keus tussen mijn vrouw een pak slaag geven of ertussen-uit knijpen.’ Hij greep zijn koffer beet, liep de trap af, passeerde de op een kier staande koetspoort en begaf zich traag op weg naar Cypriens adres.

De buitenlucht en het lopen deden hem goed. Hij zette zijn hoed af om het koeler te hebben en een briesje dronk de zweetdruppels die aan zijn slapen parelden. Hij had nu nog maar een vage voorstelling, een verwarde herinnering aan wat er deze nacht was voorgevallen. Hij zette zijn koffer op het trottoir, pakte hem meteen weer op, het ding was zo zwaar dat hij er gewoon zo snel mogelijk wilde zijn. Hij moest opnieuw stilstaan, hem in zijn andere hand nemen, nogmaals uitrusten.

De straten waren uitgestorven. De hemel leek met inktvlekken bespat en daarna met as besprenkeld om ze te laten drogen. In de verte stond een straatveegster, ingeduffeld in marmottenbont,

met haar klompen vol stro, leunend op de steel van een schop; naast haar harkte een putjesschepper, met een pijp in zijn mond en een druppel aan zijn neus, een stapel vuilnis bijeen; een arbeider kwam voorbij, met een overjas aangetrokken over zijn werkkie, zijn linkerschouder hoger dan zijn rechter, door de gewoonte van de meeste volksmensen om hun gereedschap en hun brood altijd onder dezelfde arm te dragen; een met volle vaart passerende melkwagen sloeg vonken uit het plaveisel. André gebruikte zijn koffer als stoel, keek om zich heen of er toevallig geen huurrijtuig aankwam, bedacht dat het in Parijs haast onmogelijk is, als je niet dicht bij een station woont, een rijtuig te vinden om halfzes in de ochtend, en besloot ten slotte weer op te staan, legde in één ruk het laatste eind af, zich schrap zettend tegen de vermoeidheid, ging bij Cyprien de trappen op en klopte, klopte nog eens, tot er een geschuifel van pantoffels hoorbaar was.

Cyprien deed de deur een klein stukje open, bleef stomverbaasd staan, brabbelde een paar woorden, kroop vlug weer onder de dekens en mompelde daar, terwijl hij zijn ogen uitwreef: ‘Zo, dus jij bent het?’

André liet zich in een leunstoel vallen.

‘Kun je me voor een paar dagen onderdak geven, totdat ik een kamer heb gevonden?’

De ander knikte van ja, krabde verbijsterd door zijn haar en riep: ‘Maar wat is er dan in godsnaam?’

Toen stond André op.

‘Er is dat ik vannacht een man bij mijn vrouw heb betrapt, begrijp je?’

Cyprien schoot rechtop, liet zijn armen weer zakken en draaide zich op zijn zitvlak als een blok naar André.

‘Dat kan niet!’ zei hij.

Maar zijn vriend keek naar hem en knikte. Ze starden elkaar aan zonder een woord te zeggen.

‘Heb je het heerschap vermoord?’ vroeg Cyprien ten slotte.

‘Nee.’

‘Goed zo – hopelijk je vrouw ook niet?’

‘Ook haar niet.’

‘Des te beter. Was de heer die je betrappt hebt een vriend?’

‘Nee, ik kende die heer niet.’

‘Dat is al minder beroerd,’ prevelde Cyprien.

Ze zwegen.

André, die zoals veel nerveuze mensen bij de minste tegen-
spoed vreselijke buikkrampen kreeg, verliet het vertrek.

‘Die is goed,’ zei Cyprien bij zichzelf, en hij glimlachte een
beetje bij de gedachte dat zijn inzichten door dit voorval aller-
minst werden tegengesproken, was toen toch verontwaardigd,
vond het stom dat een flinke kerel zich zo voor de gek had laten
houden door een vrouw die hij als een kreng en een domme
gans beschouwde.

Toen zijn vriend terugkwam, met verwrongen gelaat en een
hand op zijn buik, sprong hij uit bed, bood hem een glaasje rum
aan en liet hem het voorval in detail vertellen.

‘Ja, ouwe makker,’ riep hij uit, ‘we zitten nog altijd in hetzelf-
de schuitje! Waren het eerst onze minnaressen die ons kwelden,
nu zijn het onze wettige echtgenotes! – O, ik weet wel, dat is nog
rotter – maar laten we eerlijk zijn, het bewijst maar één ding:
fatsoenlijke en onfatsoenlijke liefdes, da’s allemaal één pot nat,
het barst en het gaat kapot! Kop op, maat, je moet je er maar bij
neerleggen, in het leven is niets ooit echt van jou. Liefdes breng
je onder in gemeubileerde kamers, nooit in een kamer die van
jezelf is! Toegegeven, dat is verdomd niet makkelijk. Je zou je
stukje geluk willen hebben en er de enige eigenaar van willen
zijn! Ach, vriend, dat zijn boerendromen, die komen nooit uit!
– Maar zeg eens, hoe organiseren we dit? Het simpelste zou nog
zijn om een bed te huren, we zouden het dáár, vlak bij het raam
kunnen zetten, je kunt het kamerscherm uitvouwen en dan is
het net of je thuis bent, wat jij?’

‘Het eerste wat me te doen staat,’ zei André langzaam, ‘is een klein huurhuis zoeken. Ik neem de meubels die van mij zijn terug, mijn spullen van toen ik vrijgezel was. Verder moet ik ook mijn vroegere huishoudster, Mélanie, zien op te snorren – ik moet bekennen dat ik haar adres niet meer weet, maar omdat ze haar tijd doorbracht bij een wasvrouw in de Rue des Quatre-Vents, kom ik er makkelijk achter waar ze woont. Ik vraag jou alleen een kleine dienst, ik wil geen voet meer in mijn eigen huis zetten, ik zal een lijst maken van de spullen die ik wil houden, vandaag bespreek ik een wagen en dan moet jij, persoonlijk, bij mij thuis toezicht houden als ze mijn spullen en meubels inpakken.’

En hij ging verder, koortsachtig in zijn handen wrijvend: ‘O, ik wou dat het allemaal achter de rug was! Ik heb eigenlijk nog geluk, er begint net een nieuwe huurperiode, ik zal makkelijk een kamer vinden. Nou, dat is dan besloten! Ik pak mijn vrijgezellenbestaan weer op. Ach ja, eigenlijk heb je ook gelijk, ik was alleen door mijn eigen schuld ongelukkig. Ik had me een hoop ideeën in het hoofd gehaald, de eenzaamheid, het gebrek aan zindelijke zoenen, de stilte ’s avonds in bed, het wakker worden zonder stoeipartijen, een leven zoals een bloemenliefhebber zich droomt! Maar nu ja, het eindigt in elk geval op een domme manier, als je erover nadenkt.’

Hij zweeg, bedacht toen dat het betamelijk zou zijn als hij wat belangstelling opbracht voor het werk van zijn gastheer; hij keek naar een schilderij dat op een schildersezal stond: ‘Hé, maar dat is best goed!’ riep hij uit, waarna hij de verklaringen van zijn vriend aanhoorde zonder dat ze echt tot hem doordrongen, en opnieuw bezeten van zijn eigen ongeluk weer voortging: ‘Het is verbazend, je had haar twee weken geleden moeten zien, toen ze het dienstmeisje dat buiten de deur sliep de bons heeft gegeven. Het is een strenge, hoor, mijn vrouw! Ik wees haar erop dat dat meisje goed kookte en voor geen enkel karwei haar neus

ophaalde, dat het onzinnig was haar weg te sturen voor escapades waar wij al met al geen last van hadden. Zo minachtend als mijn vrouw me aankeek! Overduidelijk was ik voor haar een man zonder principes, ik hield mijn mond, het dienstmeisje werd ontslagen. Dat was een voordeel,' voegde hij er zachter aan toe, 'want we konden niet meteen een ander vinden, zodat we tenminste voor die nacht...'

Cyprien viel hem in de rede. Zijn oude wrok tegen vrouwen kwam weer boven. 'Ze zijn niet trouw!' riep hij uit. 'En toch is dat het enige wat we vragen! – Ja, maar om trouw te zijn, moet je vaak zijn belazerd. Zoals jij en ik, bijvoorbeeld. Wij zijn al dankbaar als onze verlangens gewoon maar onvervuld blijven! Wij zijn de mensen die genoeg nemen met bijna en ongeveer. Als er geen dakpannen op onze kop vallen, zijn we al dol van vreugde, en toch is het een wonder dat we met zo'n karig ideaal niet de ene na de andere klap voor onze kanis krijgen!'

André viel hem bij met een vertwijfeld gebaar.

'Als ik mijn koffer eens uitpak,' zei hij ten slotte, 'dan kunnen we daarna ontbijten en kan ik mijn zaakjes gaan regelen.'

Cyprien knikte instemmend en ging naar buiten om proviand in te slaan.

André begon zijn kleren uit te pakken. Hij voelde de doffe bedruktheid, de ijelhoofdigheid van iemand die weer bij kennis komt na bijna te zijn doodgeslagen. Hij legde zijn overhemden op een tafel, ordende zijn boeken en streek met zijn hand de omslagen glad, vouwde de ezelsoren open, effende de bladzijden die door de reis waren verkreukeld.

'Dat ene boek vond mijn vrouw maar wat saai,' bedacht hij. 'En dat andere heb ik haar niet eens geleend, wat een meesterwerk!' En hij nam zich voor het te lezen, verweet zich dat hij zijn kunst zo lang had verwaarloosd. Maar ja, ze kon 's avonds ook zo pruilen wanneer hij wou werken! – En hij rilde bij de gedachte aan het pruilmondje dat ze dan trok, dat zo aardig haar mond-

hoeken rimpelde. De rest van zijn boeken gooide hij op een hoop, hij wilde de titels niet meer zien, probeerde te ontsnappen aan de herinneringen die hem een voor een besprongen, bij elk boekdeel opnieuw. Zijn vrouw had ze allemaal aangeraakt, sommige opgelapt, andere gekocht, het ene doorgebladerd, het andere vluchtig bekeken, op dagen waarop ze aanhalig ‘Geef eens iets te lezen’ tegen hem zei, een boek opnam, het opensloeg en het hem dan teruggaf met de woorden: ‘Poeh, wat is daar nu leuk aan!’

Hij probeerde zijn huwelijksleven uit zijn kop te zetten, trachtte het heden te begraven, zich duizend details uit zijn vrijgezellenbestaan voor de geest te halen die hem nu van nut konden zijn. Hij dacht na over een reorganisatie van zijn huishouden, pijnigde zijn hersenen om op voorhand alle ellende te vermijden waar je in woningen zonder vrouw door wordt bestookt; hij groef in het puin van zijn herinneringen, en hoewel dat oproepen van beelden uit het verleden hem genoeg deed, namen zijn gedachten haast onmerkbaar een andere wending en stond hem plotseling zijn bestaan als gehuwd man weer voor ogen, om daar niet meer te verdwijnen. Hij voelde weer heftige woede en tergende verbittering opkomen, en was misschien nog kwader door de dwanggedachten die hij niet kon verjagen dan door de eigenlijke oorzaak ervan.

Maar net als bij zo’n kinderspeeltje met een plateau waarop een schildwacht rondjes draait om vervolgens onherroepelijk terug te keren naar zijn punt van vertrek, stonden zijn gedachten na duizend omzwervingen precies weer stil bij het uitgangspunt, namelijk bij hoe hij door zijn vrouw was bedrogen. Zijn gekwetste trots bloedde, zijn woede nam toe, een minuut lang was hij verbaasd dat hij de minnaar van zijn vrouw niet had gewurgd.

Cyprien kwam beladen met boodschappen weer thuis; ze dekten de tafel. De schilder viel krachtig aan op het bord

met vleeswaren, werkte zult en hompen brood naar binnen en stouwde zich vol. André kieskauwde, at met lange tanden, sloeg grote slokken met rode wijn aangelengd water achterover om het vlees beter te kunnen wegspoelen, maar de stukken bleven in zijn keel steken; hij duwde het bord vol weezin van zich af.

‘Ik krijg niks naar binnen,’ zei hij.

Van de mazagran die door een cafébaas naar boven werd gebracht, kikkerde hij wat op.

Cyprien had gebunkerd en gehesen voor vier; hij liet zich wat zakken in zijn stoel en genoot van de weldaad van gestilde honger. Op dit ogenblik zag hij alles met een roze tint, en terwijl hij zijn servet verkreukelde zei hij van tijd tot tijd, met een blik op zijn kameraad: ‘Die arme drommel!’ en hij betreurde dat hij ’s avonds niet samen met hem kon eten; bij wijze van uitzondering had hij die avond namelijk een verplichting, een familiediner, zo’n diner dat je één keer per jaar houdt om samen onnozele schuine moppen te tappen en glazen tegen elkaar te stoten.

André zweeg; aan de ene kant wilde hij zich ook liever afzonderen. Cyprien stoorde hem, want die begon de gruwelijke situatie van zijn vriend te vergeten, begreep niet dat André, die in de greep was van een idee-fixe, zich niet kon voorstellen hoe hijzelf, Cyprien, minder mismoedig kon zijn dan hij. Met het typische egoïsme van mensen die lijden, dacht André namelijk dat de schilder zich al te weinig gelegen liet liggen aan ander-mans leed. Hij ergerde zich mateloos aan de aanmoedigingen die Cyprien hem als een suikerklontje had toegeworpen om hem koest te houden: ‘Moed houden, ouwe jongen, het is zo over, nu je weer vrij bent zul je beter kunnen werken, wat heb je eraan om bij de pakken neer te zitten als er toch niets aan valt te doen?’ Hij had gewild dat Cyprien op zijn tenen had gelopen, zoals in een ziekenkamer waar je de patiënt sterkt met een simpele blik en een stevige handdruk. Helaas was Cyprien niet in

staat om ook maar enig verdriet te verzachten. Zoals de meeste vrijgezellen vond hij ook niet dat de huwelijksproblemen van anderen erg veel medelijden verdienden. Hij kon makkelijker accepteren dat een door zijn minnares verlaten heer wanhopig was en werd beklaagd, dan een door zijn vrouw bedrogen echtgenoot. Die laatste had erop bedacht moeten zijn, waarom was hij ook getrouwd? En verder haatte hij de bourgeoisie en ergerde hij zich dood aan verdorvenheid in zondags pak; welwillendheid kon hij alleen opbrengen voor meisjes van lichte zeden, die hij in hun zonden oprechter en in hun domheid minder aanmatigend vond.

André was er dus niet rouwig om dat hij alleen werd gelaten, maar aan de andere kant schrikte de eenzaamheid hem af; hij wist bij voorbaat dat hij zou worden bestookt door kwellende gedachten aan zijn tegenspoed, en verder voelde hij zich slecht op zijn gemak, nerveus, ziekjes.

Uiteindelijk besloten ze op te breken. André nam zijn hoed, en gedreven door het bijgelovige idee dat hij zijn schrijnende herinneringen pas helemaal kon onderdrukken en zijn vroegere leven pas echt opnieuw kon oppakken als hij weer in zijn oude buurt ging wonen, bewoog hij zich langzaam voort door de straten die van de Rue Royale naar de Rue Cambacérès leidden.

Toen begon voor hem een lange zoektocht naar leegstaande woonruimte. Met zijn blik omhooggericht liep hij voort en ontcijferde de plakkaten. Urenlang draaide hij aan de deurknoppen van portiersloges, waar hem de scherpe walm van hachee, de stank van leer dat wordt opgelapt en de branderige lucht van lakens die worden gestreken vol in het gezicht sloegen.

In sommige huizen was de loge gesloten, dan klopte hij op de ruit, liep de binnenplaats op, zoekend naar de conciërge, en richtte zich als hij die niet zag tot een oude vrouw, die dan het halletje waar ze net uit was gekomen weer in ging en onder aan de trap riep: 'Meneer Baptiste, iemand die u wil spreken!' Van

boven kwam dan een stem: 'Ik kom al!' en het verre geruis van een plumeau naderde, tegelijk met een zwaar gestommel van laarzen die de trap af kwamen.

Hij ontdekte geen enkele acceptabele woning in het betaalbare segment. Hij vond alleen weelderige, peperdure appartementen met hooghartige portiers, of onbewoonbare kelders met weerzinwekkend behangsel, geplaveid met rode tegels, opgesmukt met schoorsteenmantels van beschilderd gips. Hij luisterde naar het gezwollen verkooppraatje van de meneer die hem rondleidde, die beweerde dat hele families in goede gezondheid in die krotten hadden geleefd, dat ze er alleen tegen heug en meug uit waren vertrokken en er nog steeds naar terugverlangden.

André was geradbraakt en bekaf. Hij bleef hangen in kamers waar nog stoelen stonden, ging zitten, met zijn handen op zijn knieën en een wazige blik, hoorde de conciërge aan die voor hem stond en met sleutels speelde in de zakken van zijn blauwe schort terwijl hij zijn reclamepraatje hield en hengelde naar de godspenning.

'O, maar het is hier een rustig huis, hoor, iedereen voelt zich er thuis, geen problemen, geen geroddel,' en hij verwees naar de mensen die beneden woonden, probeerde voor de gelegenheid hun smerige zaakjes te verdoezelen, had het over de anderen, somde hun gewichtige beroepen op, leek door schaamte te worden overmand wanneer hij geen ronkende titels noemde, noemde sommige huurders alleen terloops, zonder verdere uitleg, zette vervolgens het raam van de woning wijd open, verzocht André dichterbij te komen, prees het uitzicht op de binnenplaats, die in de tuin van een proefflokaal was veranderd.

En André stond op, boog over de balustrade en zag hoe onder in een afvoerput een geranium een trage dood aan het sterven was. Hij observeerde de vier met kalkmelk gewitte muren, de sombere uitsnede van de hemel, de vieze bodem van het gat. 'Heel aardig, hè?' zei de portier, die wees naar gekleurde bollen

die in klimop waren opgehangen en naar met buxus omgeven perkjes vol zwarte stokken die voor rozenplanten moesten door- gaan, waarvan het sap was opgedroogd.

En terug in de slaapkamer moest André weer een nieuwe woordwaterval over zich heen laten komen, waarna hij ten slotte op de vlucht sloeg met de belofte terug te komen en bescheid te geven. Hij had al kilometers gelopen, trappen naar vijfde verdie- pingen beklommen, benedenverdiepingen aaneengeregen, duizenden wandkasten gemonsterd, alle trekkleppen opgetild, de ongemakken van talloze toiletten en keukens vastgesteld, toen hij in een keurig ogend huis in de Rue Cambacérés een klein appartement bezocht met twee piepkleine kamers, een middel- grote eetkamer, een wasruimte zo groot als een vaatdoek, een keuken en een aanvaardbaar privaat. Er zat ook een terrasje bij en het geheel kostte duizend franc. Dat was niet duur voor de buurt, en verder stond het appartement leeg en kon het meteen worden betrokken. André nam het.

Nu hij een verblijfplaats had gevonden, kwam er een zekere rust over hem. Hij ging naar een filiaal van de firma Bailly, ge- legen in dezelfde straat, en reserveerde een verhuyswagen voor twee dagen later.

Hij had honger. Door de vermoeidheid en het lopen waren de scherpe kantjes als het ware van zijn zorgen afgesleten. Zijn humeur was al bijna vrolijk toen hij een kleine tapperij in het oog kreeg, waar achter het uitstalraam een op brandewijn gezette meloen stond op te zwellen.

Rijen flessen met loden capsules op hun kop en fonkelende sterren midden op hun buik vormden een halve cirkel rond twee lagen gekneusde bolle schimmelkaasjes, schotels koud rundvlees in vinaigrettesaus en opgestijfde knollenragouts, baksels met zwarte brandplakken, uitlubberend over hun gele modder.

Op een ijzeren ovenschaal zakte een half opgegeten rijstebrij ineen; wijnkleurige eieren vulden een gebloemde schaal; een ko-

nijn, open op een schotel, met zijn vier poten omhoog, etaleerde het lillende lila van zijn lever over zijn romp, die werd omspoeld door zeer bleek vermiljoen. Een muur van opgestapelde kommetjes verhief zich naast een toren van blauwgerande schoteltjes, met ervoor, tegenover het winkelraam, een oude stopfles die voor pruimen op brandewijn had gediend, nu vol water, waar neergezegen gladiolen hun stelen in lieten weken.

André ging aan een lege tafel zitten. In afwachting van de soep keek hij de zaal rond. Het was een vrij groot vertrek, versierd met gasbranders en groene lampenkappen, een gietijzeren kachel, een toog met nageschilderd mahoniehout en donkere decoratieranden, met daarop een blauwe glazen vaas vol bloemen, een panfluit van tinnen maatbekers, een nikkelen collectebus, een geeuwende kat en een schrijfdoos. Achter dat meubelstuk waren boven elkaar verschillende schappen zichtbaar, met erop ontkurkte literflessen, een porseleinen theepot, witte kopjes met drie pootjes en een scharlakenrood oor, en viezige, van hun verguldsel ontdane initialen erop. Een achter de schappen ingebouwde spiegel weerkaatste de bovenkant van het in de blauwe vaas weggrottende boeket, de uit het fornuis zigzaggende kachelpijp, drie ongebruikte haakjes in de muur, de uitgerafelde voering van een jasje, een vettig glanzende hoed. Op een tafeltje in een hoek bezweek een aangesneden bourgognekaas onder de aanval van een vliegenscherm; vlak bij de loketkast, waarin van ringen voorziene servetten opgestapeld lagen, stond een kist met dun, slap brood erin, dat haast tot een aan de zoldering hangende kooi reikte. Die kooi was leeg ten gevolge van een sterfgeval, en werd bewoond door een eenzaam, aan een draad hangend sepiabeen.

Het etablissement hield het midden tussen een landelijke herberg en een gaarkeuken in een Parijse sloppenbuurt. De baas, in hemdsmouwen, met een bultige buik en een wipneus, stond met zijn vaatdoek over zijn arm wat te lummelen en sleepte zijn met

dominostenen en speelkaarten bestikte pantoffels voort door een bagger van fluimen en zand.

Door de steeds open en dicht klappende deur van de keuken ontsnapte lawaai van vaatwerk en ketels, gezang van kokend vet en geklaag van bruine boter. Woedend gesis van in de pan gebakken vlees en van runderlappen die dropen op een grill, onverhoeds opstijgende rode dampen en kwalijk riekende blauwe walmen kwamen nu en dan naar buiten. Voortdurend hoorde je doffe ruzies en snauwende stemmen van bazen die uitvoeren tegen hun knechten.

Een spichtige, bleke serveerster met een smartelijk, onnozel gezicht wankelde rond, verzwakt door een niet te stelpen witte vloed. Een andere bediende zeulde stapels borden van de keuken naar de bijkeuken en van de bijkeuken naar de keuken, ze zag eruit als een slaapwandelaarster en leek niet te beseffen wat voor belangrijke taak haar was toevertrouwd.

André begon ongeduldig te worden; zijn soep werd nog altijd niet opgediend. Hij was het beu te moeten kijken naar de mensen om hem heen; iedereen kende elkaar; hij was terechtgekomen in een soort familiepension, in een ruif waar een vreemd volkje zich kwam volstoppen. Er waren onopvallende groepjes die op gedempte toon spraken en hun gelach smoorden in hun servet; er waren ook dikdoeners die met luide stem lompe grappen uitbraakten en met hun uitgelatenheid de aandacht op zich vestigden.

De baas, die erg gemeenzaam met zijn klanten omging, stond zich te verkneukelen en riep uit: 'Ah, wat een bak!' maar brulde plotseling met beheerste stem: 'Eén kalfsfricandeau met jus, één filet met tomatensaus!'

André slikte de vermicellisoep door die men hem dan eindelijk had gebracht. Links van hem waren twee kletstantes aan het spitten in een schotel pens, ze tastten gretig in een snuifpot en dronken het ene glas na het andere. Met hun ellebogen op tafel

putten ze zich uit in wederzijdse beleefdheden om een lepel saus, ze babbelden als omaatjes, spraken kwaad van een buurvrouw en beklagden hun conciërge, van wie de buik was opgezwollen na het eten van mosselen.

André begon er weer bovenop te komen, maar een kliek die vlak bij de kachel zat maakte zo'n herrie dat het geroezemoes van de andere groepjes erdoor werd overstemd.

Een kapper stond te oren en verkondigde waarheden van dit kaliber: 'Als je geld hebt, dan nemen ze hun hoed voor je af, maar anders, als je zoals ik je hele rataplan hebt belegd in fondsen die niks opleveren, dan gaat het meteen van: "Eigen schuld, dikke bult." Elke keer dat ik aandelen heb gekocht, zakten ze de volgende dag. Ik zou er trouwens niet buiten kunnen, ik heb opwinding nodig!'

Zijn kameraden genoten ervan en schonken hem bij terwijl hij met zijn zware oogleden als een illustere idioot voortging: 'Ik ben dol op seks. Ik zou nooit zonder willen, geen haar op mijn hoofd die daaraan denkt.' Waarna hij met een kwinkslag vervolgde: 'Ik ben daar echt geknipt voor. En ik kan het weten, ik ben barbier, geen barbaar!'

Lachsalvo's schoten op, onbegrijpelijke vrolijkheid begroette die stortvloed van onnozelheden.

André zat te popelen om zijn hoed te pakken en ervandoor te gaan, maar de bediening had geen haast. Hij had een keiharde rosbief tot de helft teruggebracht en de rest laten staan, en wachtte nu op een zuring die maar niet kwam.

Hij vroeg de baas, die stompzinnig met de anderen stond te lachen, of er een krant was. *Le Siècle* was al bezet. Ze brachten hem *Les Petites Affiches*. Hij probeerde zich op dat leesvoer te concentreren, zich af te zonderen van de vrolijkheid aan andere tafels, zijn oren dicht te stoppen voor het schrille gekakel van die domkoppen; toch hoorde hij het. Hij dwong zichzelf drie pagina's van het blaadje te lezen, bleef hangen bij een annonce

die, alsof het een geweldige buitenkans was, ten gevolge van de verdeling van een erfenis een bruidsschat van achttienduizend francs en een weesmeisje aanbood; het gaf hem te denken. Het woord *urgent*, dat onder aan die annonce tussen haakjes was toegevoegd, ontrolde eindeloze vergezichten vol vuiligheid voor hem. Hij zag er bevalling op korte termijn in, bolle buiken na één maand huwelijk. Hij mijmerde over de teleurstellingen waarmee de rechtschappen sul die zich zou laten vangen te maken zou krijgen met dat weesmeisje. Die man liep grote kans een maagd te huwen die al van kindsbeen af in schande had geleefd! En hij dacht: het is al zo moeilijk om niet beduveld te worden als je de familie kent en als je maandenlang met je verloofde hebt samengewoond. Wie had ooit kunnen denken dat zijn eigen vrouw hem zou bedriegen? Eens te meer was hij weer terug bij het beginpunt van zijn gedachten, bij de ellende van zijn huwelijk. Hij wilde die herinneringen koste wat kost afschudden. Hij dwong zich nu om zijn burens gade te slaan en naar hen te luisteren.

Een schrille falsetstem boorde zich in zijn oor. De kapper was weggegaan zonder dat hij het had gemerkt. Een heer die boven een rode baard een opvallende gouden bril droeg, had zijn plaats ingenomen en legde aan een piepjonge vent het raadsel van de tanden uit.

Deze sperde zijn ogen wijd open, luisterde met grote eerbied, wilde dat vak waarschijnlijk zelf gaan uitoefenen.

‘Het meeste,’ zei de heer, ‘verdient je met het inzetten van valse tanden. Die worden in Engeland gemaakt en zijn te koop in de Passage Choiseul. Er valt daarmee fikse winst te maken, reken maar uit, je kunt tien franc per tand vragen en het kost zonder bijbehorend rubberen tandvlees maar tien stuivers, en met tandvlees één franc.’

‘Ze zijn er in het roze en in het bruin, toch?’ zei daarop de jongeman verlegen. ‘Ik zou liever de roze nemen.’

‘Kijk eens aan! U bent goochem! De bruine zijn voor de armen. Die kosten minder, maar je verkoopt er meer van,’ antwoordde de ander.

De jonge volgeling hoorde met open mond toe.

‘En hoe zit het met kunstgebitten van nijlpaardivoor?’

De man met de gouden bril hief zijn armen ten hemel.

‘Maar dat is beeldhouwkunst! Ga maar na, je moet de tand in massief ivoor uitsnijden, je moet gouden vattingen aanbrengen, dat is allemaal waanzinnig duur!’ En hij bleef de kneepjes van zijn vak uitleggen, gaf toe dat hij op de tandstompjes van zijn patiëntenodeloze operaties uitvoerde en dat hij profiteerde van de pijnlijke versuffing waarin die lui zich bevonden om ze zijn peperdure tandpasta’s aan te smeren.

André vond dat hij nu wel genoeg jammerlijke onthullingen had moeten ondergaan. Zijn zuring was op. Hij drong verwoed aan op de rekening, weigerde een dessert te bestellen, betaalde de som van één franc veertig en had zijn hand al op de deurknop toen van achter uit de zaal, waar een paar mensen waren blijven plakken met kleine borrelglaasjes voor zich op tafel, iemand op besliste toon zomaar zei: ‘Vrouwen, dat zijn toch echt valse loeders!’

André trok de deur dicht en bedacht met enige melancholie dat in al het zouteloze geklets dat hij had aangehoord, die laatste gedachte misschien de enige diepzinnige, de enige ware was.